

Jak to bylo v Lužné s týma čertama

Tož vy chcete vědět, jak je to s týma čertama, gde sa tady na Zemi berú a tak? No, reknú Vám enom to, jak si to pamatuju, gdyž zme byli děcka, jak nám to vykládala naša babička. Všeobecně sa mezi děckama v Lužné ví, že čerti sa spušťajú dolú na zem z Maderka (koepec nad Lužnú) na ohnivém provaze, lebo řetazu. To sa prostě ví, ale v nekerých chalupách sa k tomu ešte cosík přidávalo, protože to není enom tak, aby sa tý čertiska po světě proměňovali, jak sa jim zachce.

*Co si pamatuju, u Minářů sa to vykládalo takto...
Dyž přijde ten čas, kdy sa má děckám podsýpat (v Lužné Mikuláš takzvaně podsýpá: každé děcko si dá večer za okno šátek a Mikuláš, tady zvaný Svatý, jím ho pak přinese plný), vyšle Svatý z nebe Bílého koníka pro kočár za Luciferem. Zabúchá šablú na pekelnú bránu a tam na ňho už čeká Černý koník zapřáhnutý do kočáru. Oba má na starosti Nosič, šak aj proto má bič, aby oba pěkně při jízdě popoháňal. Do kočára si nasedne Čert a vjódóó! Už letí kočár k nebeským bráně, gde přistupí Svatý, a jak s blížíja k Zemi, estě si za nich přiskočí aj Krkaňa, jak sa tady říká Smrček, lebo tá je jediná nad dobrým aj zlým... Auž si jedú v tem kočáře jak páni.*

Proto aj v Lužné věcí čertů neléce. Enem pěkně ve předu dva koníci, Černý a Bílý, za nimi jím práska pod nohama bičem Nosič, kerý do měcha bere nedobré děcka. Prvý tam hospodář sypal aj ovsu pro koníky. A za nimi ide se Svatým Čert a naposledy letí Krkaňa s kosí...

Tož a z toho Maderka sa všeci tí pekelníci spušťajú na tých ohnivých provazoch estě než přijde svatého Mikuláša. To dycky po večerach, aby posbíral ty šatky zpozatých oken. A jestli nějaké děcko nepodařené sa posmětlo po věnku, aby mu vyprášili gatě.

Tož tak nejak si to pamatuju, ale myslím, že v každěj chalupě sa to vykládalo trochu ináč. Zeptajte sa třeba u Kohútů Dolních lebo hore v dědině, tam to budú estě znatý legendy.

Miroslav Urubek
redaktor Českého rozhlasu

Vyprávění o čertech z Lužné vyšlo v časopise Valašsko, vlastivědná revue č. 41

Mikulášská obchůzka v Lužné

Milada Fohlerová

Při výzkumu výročního zvykosloví v Lužné, prováděném pracovníky Muzea regionu Valašsko v roce 2017, jsme se vedle legendy popsané v předchozím příspěvku Miroslava Urubka setkali i s další mikulášskou pověstí.

Podle ní je význam jednotlivých postav mikulášské družiny tento: „Smrčka zebere, dá Svatému a ten bílý Koník odnese do nebe. A ti zas, co je Čert, ten zebere, dá Nosičovi do pytlá a dá ho černému Koňovi a on ho donese do pekla.“¹

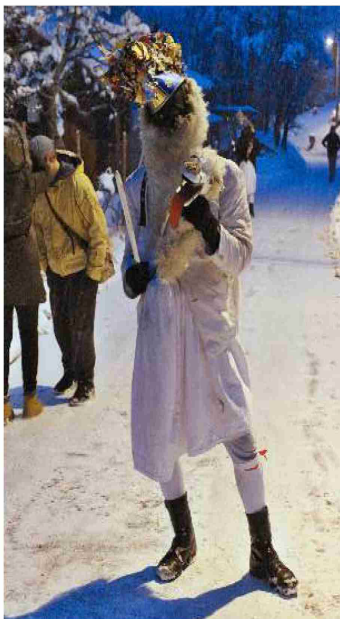
Jak napovídají obě tyto legendy tradované ve zdejších rodinách, tvoří mikulášskou sestavu v Lužné šest masek: Mikuláš (zvaný zde Svatý), Čert, Smrt neboli Krkaňa, Nosič a dva Koníci – černý a bílý. Podle sdělení jedné z místních pamětnic je jich šest proto, „že Mikuláš je šestého“.² Právě neměnný a poměrně nízký počet postav je jedním ze specifíků Mikulášů v Lužné.³

Další zvláštností je postavení jednotlivých masek ve skupině. Ty by totiž při obchůzce, zřejmě v souvislosti s legendární nebeskou jízdu, měly dodržovat přesně stanovené pořadí: v čele běží Koníci, které popohání Nosič, za nim jede Čert, následuje ho Svatý (Mikuláš) a průvod zakončuje Smrt.⁴ Ta navíc nevstupuje do stavení, kde toho roku někdo zemřel, aby nenavštívila dům vícekrát do roka.

Podle záznamu v obecní kronice vypadala obchůzka Mikulášů v minulosti následovně: „Na den sv. Mikuláše 6. prosince zrána se ten nebeský průvod vydal po dědině i po pasekách dům od domu a poslušným dětem nosil nadílku. Bývalo při tom mnoho rádmusu. Čert třepal řetězy a smrt ťukala kosou.“⁵ Do dnešních dnů se toho příliš nezměnilo. Mikulášská družina prochází od rána až do večera celou Lužnou, dětem naděluje sladkosti, zároveň vybírá peníze, které jsou následně použity především na opravu masek. K posunu došlo jen u termínu obchůzek. Tím bývá v Lužné zpravidla neděle před svátkem svatého Mikuláše.⁶

Minimálních změn doznaly i masky. Srovnáním nejnovější, tedy loňské, a nejstarší fotografické dokumentace z roku 1967 u nich v průběhu půlstoletí došlo jen k nepatrným úpravám.

O údržbu masek a udržování tradice Mikulášů vůbec se v Lužné starají od roku 1954 mládí fotbalisté.⁷ Právě z jejich řad se rekrutují účastníci obchůzek, jimiž jsou většinou svobodní mladíci.⁸ Ti už i několik týdnů před 6. prosincem připravují a renovují



Nejstarší fotografická dokumentace vsetinského muzea byla pořízena v rámci terénního výzkumu mikulášských obchůzek v Lužné v roce 1967. Na fotografiích jsou zachyceny všechny postavy kromě Čerta. Zleva nahoře je to Smrt, uprostřed Svatý (Mikuláš), napravo Nosič, dole zleva bílý a černý Koník. Lužná 1967 (Foto M. Macík, fotoarchiv MRV)

Mikulášský průvod v Lužné vedou dva Koníci – bílý a černý.

Tyto postavy připomínající jezdecké na koni zřejmě odkazují na turecké nájezdníky, kteří v minulosti plenili území jižního Vsetínsku. Na fotografiích je bílý Koník oděný do bílého kabátku, s bílým vousem, bílou dřevěnou šablí a bílým dřevěným koněm mezi nohama. Lužná 2017 (Foto M. Ošřádal, fotoarchiv MRV)



z generace na generaci předávané masky nesoucí i starodávné magické prvky, jakými je např. „ježovina“ (kůže z ježka).⁹ Tento prastarý vegetační a zdraví upevňující prvek, sloužící především k popíchání děvčat, v současnosti však aktivně používaný jen s velkou opatrností, se v Lužné dochoval u postav Čerta a Koníků. Ti mají „ježovinu“ připevněnu na nose nad nozdrami svých dřevěných koňů, Čert zase na čele.

Zrovna archaičnost těchto masek odkazuje na starobylou tradici mikulášských obchůzek v Lužné. Kdy se však zdejší mikulášská družina vydala na svou nebeskou jízdu poprvé, to se zjistit nepodařilo.¹⁰ Z dotazníků pořízených vsetinským muzeem v roce 1984 se z Lužné dozvídáme, že „mikulášské obchůzky v naší obci se konaly od nepaměti a přetrvávají do dnešních dnů. Není známo žádné přerušení.“¹¹ Nejstarší zmínku o luženských Mikuláších pak nečekaně objevujeme v dotazníku obce Zděchov, kam „před první světovou válkou chodily (...) občas masky i z jiných vesnic (Lužné), kteří žádali obilí (oves)“.¹²

Důležité ovšem není stáří tohoto výjimečného zvyku, ale fakt, že se v Lužné stále těší zájmu a účtě svých aktérů, ať už aktivních, či pasivních, což je hlavním předpokladem k jeho dalšímu přetrvání.

- 1 Muzeum regionu Valašsko, muzeum ve Vsetíně, Pomocný etnografický archiv, Zvykosloví, sl. XI/a/1. Rozhovor s P. P. (*1947) z Lužné, vedený 18. 4. 2017.
- 2 Tamtéž.
- 3 Na rozdíl od ostatních obcí Hornolidečka, kde bývá masek více a jejich počty kolísají, zvláště u čertů.
- 4 Dostupný z WWW: <https://valassky.denik.cz/kultura/region/pavel-matyas-v-luzne-chodiva-sesticenna-druzina-certa-mame-jednoho-30151120.html> [cit. 2018-10-01].
- 5 Státní okresní archiv Vsetín, fond Místní národní výbor Lužná, Pamětní kniha obce Lužné, díl II, inv. č. 30, fol. 167.
- 6 Neděle je jako termín obchůzek v Lužné uvedena v letech 1992, 1993 a 2006, kdy probíhaly terénní výzkumy v sobotu v okolních obcích. Viz Muzeum regionu Valašsko, muzeum ve Vsetíně, Pomocný etnografický archiv, Zvykosloví, sl. XI/a/1. Záznamy z terénních výzkumů z let 1992, 1993, 2006. Rovněž v roce 2017 probíhala obchůzka v neděli 3. 12. Lucie Navrátilová ve své diplomové práci uvádí z let 2014–2015 posun termínu obchůzek v Lužné na sobotu. Viz: NAVRÁTELIOVÁ, Lucie. *Mikulášské obchůzky na Hornolidečku* (Magisterská diplomová práce). Brno 2016, s. 57.
- 7 PAPŠÍK, Miroslav. V Lužné mají mikulášskou jízdu. *Naše Valašsko (Speciální příloha Čertovské Naše Valašsko)*, 2. 12. 2013, nestránkováno.
- 8 V roce 2017 to byli mladíci v rozmezí 17 až 26 let.
- 9 Způsob zikávání „ježoviny“ pro masky mikulášské družiny popsal při výzkumu zvyků v Lužné pamětník z luženských pasek: „Ta ježovina, jako to byla kůže z ježků a já jsem to tady do Lužné roky dodával. (...) Já jsem ty kůže z těch ježků získával takhle v totle době, nebo kůže ještě později. Já jsem jich našel tady hore, tam sú ovocné stromy a tady sú jezevci a líšky a to všechno tu je. No a oni jak to uloví, tak to vyžere a já jsem našel tu kůžu a já jsem za to dostal flášku goralů od těch ogarů v dědině, protože oni to naložili do té soli a (...) do toho ledu, a potom to našivali na ty masky.“ Viz: Muzeum regionu Valašsko, muzeum ve Vsetíně, Pomocný etnografický archiv, Zvykosloví, sl. XI/a/1. Rozhovor s A. M. (*1945) z Lužné, vedený 6. 9. 2017.
- 10 Tyto informace neposkytují ani místní kroniky. Starší školní kronika z let 1877–1929 o Mikuláších neinformuje vůbec. Obecní kronika byla v Lužné založena v roce 1924, brzy se v ní však v souvislosti s odchodem kronikáře přestalo s pravidelnými ročními zápisy. Ty byly obnoveny až v roce 1953. Popis mikulášských obchůzek se objevuje až v 2. díle obecní kroniky (1967–1974), která ličí lidové tradice v obci v minulosti, ovšem bez uvedení konkrétní datace.
- 11 Muzeum regionu Valašsko, muzeum ve Vsetíně, Pomocný etnografický archiv, Zvykosloví, sl. XI/a/1. Dotazník mikulášské obchůzky 1984–Lužná.
- 12 Tamtéž. Dotazník mikulášské obchůzky 1984–Zděchov.

■ **Za Koníky chodí figura Nosiče**, jehož hlavním atributem je pytel, do něž v minulosti sbíral obilí, a bič, kterým popohání Koníky. Lužná 2017 (Foto M. Ošřádal, fotoarchiv MRV)

■ **V obchůzce samozřejmě nesmí chybět Čert**, který je na rozdíl od dalších obcí Hornolidečka pouze jeden. Typickým znakem této postavy je v Lužné kožešinová obličejová maska s výraznými velkýma očima, dlouhé dřevěné vidle a především několik desítek kovových zvonců („žblonců“) omotaných kolem těla na řetězu. Právě ty vydávají hrůzu nahánějící zvuk charakteristický pro mikulášské obchůzky v této oblasti. Lužná 2017 (Foto M. Ošřádal, fotoarchiv MRV)

■ **Ústřední postavou celé obchůzky je Mikuláš neboli Svatý**, který nosí sladkosti v látkovém ranci. Mikulášskou družinu uzavírá bíle oděná Smrt, nazývaná tu kvůli zvuku, který vydává – krrrr – též Krkaňa. Lužná 2017 (Foto M. Ošřádal, fotoarchiv MRV)